

A ragadványnevek nemzedéki kötöttsége egy település névrendszerében

Egy-egy település vagy nagyobb tájegység névanyagát vizsgálva a ragadványnevek indíték szerinti csoportjainak számadataiban — kiváltképpen ha a ragadványnevek mellett a ragadványnevet tartalmazó említőneveket s a megnevezett személyeket is számba vesszük — nagy vonalakban tükröződik, hogy az adott névrendszerben melyek a domináns típusok, legjellemzőbb megkülönböztetési módok. Ahhoz azonban, hogy a mai névhasználatban betöltött szerepüknek megfelelőbb, árnyaltabb képet rajzolhassunk, alaposabban szemügyre kell vennünk a megnevezett személyek nemzedéki-társadalmi csoportjait s a névhasználók körét is. Hozzászólásomban — az idő rövidsége miatt — csak az első szempontoz szeretnék adalékokat nyújtani.

Az általam vizsgált település (Rábaszentandrás, Győr-Sopron megyei kisközség) névrendszerében a megnevezettek számát s az említőnevekben való variáltabb előfordulást véve alapul, a kisebb számú öröklődő keresztnévi, vezetéknevi és foglalkozásra utaló csoportok szerepe a súlyosabb. A ragadványnevek számát tekintve a névasszociációs (névferdítéses) nevek a leggyakoribbak (pl. *Kis Márton Pista* > *Kis Pista István* > *Ríporter*). Ez a névtípus jellegzetesen redundáns (a nevek száma meghaladja a megnevezettekét). A névasszociációs nevek után a nem öröklődő szavajárási és a külső tulajdonságon alapuló típusok a leggazdagabbak. L. a következő táblázatot:

	a ragadványnevek száma	a megnevezettek száma	az említőnevek száma
keresztnévi	42 (9,1 ⁰ / ₀)	161 (21,6 ⁰ / ₀)	192 (22,0 ⁰ / ₀)
vezetéknévi	22 (4,7 ⁰ / ₀)	102 (13,6 ⁰ / ₀)	109 (12,5 ⁰ / ₀)
foglalkozásra utaló	46 (10,0 ⁰ / ₀)	84 (11,2 ⁰ / ₀)	109 (12,5 ⁰ / ₀)
szavajárási	77 (16,7 ⁰ / ₀)	88 (11,8 ⁰ / ₀)	99 (11,3 ⁰ / ₀)
külső tulajdon- ságra utaló	62 (13,4 ⁰ / ₀)	77 (10,3 ⁰ / ₀)	88 (10,0 ⁰ / ₀)
névasszociációs	93 (20,1 ⁰ / ₀)	74 (9,9 ⁰ / ₀)	95 (10,8 ⁰ / ₀)

A legnépesebb indítékcsoporthoz azt mutatják, hogy a vizsgált közösségben a legjellemzőbb megkülönböztetési módok: a családi kötelekekre utalás, illetőleg a foglalkozáson, külső tulajdonságon, szóbeli megnyilatkozáson keresztül történő egyedítés, s ugyancsak gyakori az elferdített névvel való megnevezés.

Az a tény, hogy egy faluban legalább három generáció él egymás mellett, s a legidősebb generáció még további két megelőző nemzedékről őriz emlékképeket, lehetővé teszi, hogy a ragadványnevek arányát, az arányok esetleges eltolódását az említőnevekben való előfordulás alapján, a megnevezett szemé-

lyekhez kötve, életkor szerinti bontásban is megvizsgáljuk. (Négy korcsoportot állítottam föl, emellett foglalkozom a már nem élők megnevezéseivel, valamint a ma 20—40 éveseknek iskolás- és kamaszkorához kötődő ragadványneveivel.)

A legfiatalabb életkor szerinti csoportban (1—20 évesek) feltűnő a ragadványnevek csekély száma. Ezzel kapcsolatosan megjegyzendő, hogy a legfiatalabb nemzedék a 9. életévet elérve gyakorlatilag kiszakad a falu közösségéből, más helységbe jár iskolába, az iskola befejeztével a közeli városokban tanul tovább, vagy ott vállal munkát. A családsszervezetbe, a falu társadalmába való folyamatos beépülésük lehetősége sem áll fenn. Föltehető, sőt bizonyos, hogy ennek a korcsoportnak is gazdagabb a ragadványnévanyaga, azonban ennek keletkezése, funkcionálása nem köthető az általam vizsgált névhasználati közösséghez.

A csak a kamaszkorhoz, iskoláskorhoz köthető nevek csoportja is problematikus. Ezek a ragadványnevek a ma 20—40 évesek megnevezésére alakultak ki gyermekkorban, „örízés” s a mindennapos közös játék közben, egy részük pedig az akkor még működő általános iskolához köthető. (Hasonlóak az összegyűjtött névcsőfolók, gyermekmondókák, rigmusok keletkezési körülményei is.) Jellemző indíték szerinti típusok a névasszociációs nevek (*Csipcson, Dingó Dóra, Tiki-taki* stb.), a gyerekkori selypítésből, nyelvbtlésből keletkezett szavajárásiak (*Cség, Csimma, Fanyi, Kefke, Tácka, Torint* stb.), a külső tulajdonságra utalók (*Bika, Góla, Gombóc, Gunár, Pocok* stb.). Jelentős az ismeretlen indítékúak száma (*Csimpánz, Gorilla, Kini, Rák, Róka* stb.), melyek egy része föltehetően az imént említett típusok valamelyikébe tartozik. A gyerekközösségek, kamaszcsoportosulások megszűnte után — ami a városokba áramlás miatt ennél a korcsoportnál is adva volt — ezek a nevek általában kikopnak az aktív névhasználatból, csak az emlékezet őrzi őket.

A 20—40 évesek korcsoportjának — a falu termelészövetkezetében dolgozó kisebbségnek, ingázóknak s az utóbbi időben elszármazottaknak — ma is működő ragadványnév-készletére jellemző, hogy az idősebb korcsoportokéhoz képest kevesebb elemből áll. Szórványosan előfordulnak a régebbi névhasználat sajátos, múlt századból származó, egykor a családi összetartozást hangsúlyozó, öröklődő jellegű ragadványnevei. A keresztnévi eredetűek kizárólag a 40 év körüliek megnevezésében tűnnek fel. Valamivel nagyobb a vezetéknevi és foglalkozásnevi ragadványnevek aránya, ezeknek többsége ugyancsak öröklődéssel került a 20—40 évesek említőnévébe.

A 40—60 évesek s a ma élők legidősebb korcsoportjában egyenlő mértékben fordulnak elő ragadványnevek. Különbséget jelent, hogy a régi öröklődő s a század első felében keletkezett nem öröklődő keresztnévi ragadványnevek az idősebbekre vonatkozóan sűrűbben jelennek meg, az öröklődő vezetékneviak viszont a 40—60 évesek körében gyakoribbak. Az életkorra utaló ragadványnevek kivételével a többi típus közel azonos súllyal szerepel a két korcsoportban.

A már nem élőkre vonatkozó ragadványnevek sajátossága az öröklődő nevek túlsúlya (az összes öröklődő ragadványnevet tartalmazó említőnév 52⁹/₀-a), ezen belül is feltűnő az öröklődő keresztnévi és vezetéknevi, családi összetartozást hangsúlyozó ragadványnevek magas száma; a ragadványnévanyag domináns típusai közül csak a névasszociációs nevek hiánya szembeötlő.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a vizsgált közösségben a ragadványnevek jelentős nemzedéki kötöttséget mutatnak. Az öröklődő jellegű nevek aránya a fiatalabb korosztályok felé haladva fokozatosan csökken, majd a legfiatalabbak körében elenyészik. A nemzedékről nemzedékre szálló családi ra-

gadványnevek (kivált a keresztnévek) öröklődése — minden bizonnyal a családszerkezet, a foglalkozásszerkezet átrendeződésének vetületeként — megszakadt, léte az idősebb generációhoz s az egyre halványuló kollektív emlékezet-hez van kötve. A mai névhasználatban betöltött szerepük alapján nem is nevezhetjük őket családi ragadványnevek, ugyanis főként a nagyszülők megnevezésében fordulnak elő, s egy eltűnt családszervezethez kapcsolnak, kapcsolódnak. A régebbi keletkezésű vezetéknevi ragadványnevek, melyek egykor ugyancsak a családi összetartozást hangsúlyozták, ma úgy funkcionálnak, mint a vezetéknevek. A keresztnévi eredetűeknél szívósabbnak bizonyulnak a mai névhasználatban, talán azért, mert struktúrájukkal inkább beillenek a vezetéknevrendszerbe. A kisebb számú, lakhelyre, gazdasági helyzetre utaló név, valamint a foglalkozásnévek korábbi rétege az idősebbekhez kötődik. Az utóbbi évtizedekben keletkezett, jellemzően keresztül egyeditő nevek valamennyi életkorcsoport megnevezésébe behatoltak, csupán a névasszociációs nevek mutatnak feltűnőbb különbséget: nagyobb részük (53⁰/₀) az iskolás- és kamaszkorhoz kapcsolódik, jelentős számban tűnnek fel a többi korcsoportban is, míg a nem élőkre vonatkozó megnevezésekben csak mutatóba fordul elő egy-egy.

A ragadványnevek generációs kötöttségének vizsgálata egy összetettebb elemzésemnek a részlete. A megnevezettek gazdasági-társadalmi helyzetéből, valamint a letelepülési, felekezeti, nemek szerinti megosztottságból fakadó különbségeknek a nevekben való tükröződésére ezúttal nem térhettem ki.

BALÁZS JUDIT